

MUSEUM VAN ONVOORWAARDELIJKE OVERGAVE

Eerder verschenen van Dubravka Ugrešić bij
Nijgh & Van Ditmar:

Nationaliteit: geen (1993)

Cultuur van leugens (1995)

Museum van onvoorwaardelijke overgave (1995)

Europa in sepia (2015)

De vos (2017)

Het tijdperk van de huid (2019)

Dubravka Ugrešić

Museum van onvoorwaardelijke
overgave

Vertaald uit het Kroatisch door Roel Schuyt

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

De vertaler ontving voor zijn vertaling van dit boek een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

www.nijghenvanditmar.nl
www.dubravkaugresic.com

Eerste druk 1997
Tweede druk 2022
Derde druk (e-book) 2022

Copyright © Dubravka Ugrešić 1997/2022
Oorspronkelijke titel *Muzej bezuvjetne predaje*
Foto auteur Judith Jockel
Omslag Jan van Zomeren
Typografie Zeno Carpentier Alting
NUR 301 / ISBN 978 90 388 1157 4

INHOUD

I	Ich bin müde	9
II	Het huismuseum	21
III	Guten Tag	139
IV	Zes verhalen met het motief van een engel die wegvliegt	159
V	Was ist Kunst?	223
VI	Groepsfoto	241
VII	Wo bin ich?	307
	Dankwoord bij de nieuwe Nederlandse uitgave	333
	Verantwoording citaten	336

In de dierentuin van Berlijn, vlak naast het bassin waarin een zeeolifant rondzwemt, staat een merkwaardige vitrine. Onder het glas liggen de voorwerpen uitgesteld die werden aangetroffen in de maag van de zeeolifant Roland, die op 21 augustus 1961 overleed, en wel:

een roze aansteker, vier ijslollystokjes (van hout), een metalen broche in de vorm van een poedeltje, een flessenopener, een damesarmband (waarschijnlijk van zilver), een haarspeld, een potlood, een plastic waterpistooltje, een plastic mes, een zonnebril, een kettinkje, een metalen veertje (klein), een elastiekje, een parachute (speelgoed), een ijzeren kettinkje (ongeveer 40 cm), vier spijkers, een plastic speelgoedautootje (groen), een metalen kammetje, een plastic badge, een poppetje, een bierblikje ('Pilsener'; 0,33 l), een doosje lucifers, een kinderpantoffeltje, een passer (klein), een autosleutel, vier bankbiljetten, een mesje met een houten heft, een fopspeen, een sleutelbos (met vijf sleutels), een hangslot en een plastic naai-etuitje.

Meer gecharmeerd dan geschokt blijft de bezoeker voor de ongewone uitstalling staan als voor een verzameling voorwerpen die tijdens een opgraving zijn gevonden. Hij weet heel goed dat hun lot als museumstukken bepaald werd door het toeval (de grillige eetlust van de ongelukkige Roland), maar toch kan hij de poëtische gedachte niet van zich afzetten dat er in de loop

van de tijd een subtiele band tussen de voorwerpen is ontstaan. Eenmaal door deze gedachte gegrepen blijft de bezoeker proberen bepaalde betekenisvolle, bijvoorbeeld historische, coincidenties te ontdekken. Zo zal hij zich misschien realiseren dat Roland precies acht dagen voordat de Berlijnse Muur werd opgetrokken is gestorven...

Op een soortgelijke manier moet men de stukken en fragmenten lezen die hier volgen. Wanneer de lezer de indruk heeft dat ze geen duidelijk verband met elkaar hebben, laat hij dan geduld hebben: dat verband zal vanzelf duidelijk worden.

I

ICH BIN MÜDE

1 *'Ich bin müde,'* zeg ik tegen Fred. Zijn bleke, droevige gezicht ontspant zich tot een glimlach. *'Ich bin müde'* is de enige Duitse zin die ik tot nog toe ken. Op dit moment wil ik ook niets anders leren. Meer leren betekent: jezelf openstellen. Maar ik wil nog lange tijd gesloten blijven.

2 Freds gezicht doet me denken aan een oude foto. Fred lijkt op een jonge officier die na een ongelukkige liefde bereid is Russische roulette te spelen. De nachten brengt hij zonder slaap door in de cafés van Boedapest. De treurige klanken van de zigeunerviolen roepen op zijn bleke gezicht geen enkele zichtbare emotie op. Slechts heel af en toe schitteren zijn ogen, als de glanzende metalen knopen van zijn uniform.

3 Het uitzicht vanuit mijn kamer, mijn tijdelijke verblijfplaats, wordt begrensd door hoge dennen. 's Morgens schuif ik de gordijnen opzij en open zo het uitzicht op het romantische decor. Eerst staan de dennenbomen als betoverd in de nevel verborgen, dan trekt de nevel in dunne slierten op, en de zon begint te schijnen. Soms motregent het. Wanneer de dag ten einde loopt worden de dennen donker. In de linkerhoek van het raam is een stukje van een meer te zien. 's Avonds doe ik de gordijnen dicht. Het decor is elke dag hetzelfde, de roerlose stilte van het tafereel wordt af en toe verstoord door een vogel, wat verandert is vooral het licht.

4 Mijn kamer is gevuld met stilte, als met watten. Wanneer ik het raam opendoe, wordt deze stilte slechts verbroken door het gekwetter van de vogels. 's Avonds, als ik uit de kamer naar de hal ga, hoor ik het geluid van een televisie (van mevrouw Kira op dezelfde etage) en het geluid van een schrijfmachine (bij de Russische schrijver op de verdieping onder de mijne). Even later hoor je het onregelmatige getik van de wandelstok en de zacht krakende voetstappen van een onzichtbare Duitse schrijver. Er woont ook een Roemeens echtpaar (op de etage onder mij), het zijn twee beeldend kunstenaars, ik zie ze vaak, ze komen onhoorbaar, als schaduwen voorbij. Een enkele keer wordt de stilte verstoord door Fred, onze conciërge. Hij verzorgt het gazon in het park; met het lawaai van een elektrische grasmaaier verdrijft hij zijn liefdesverdriet. Zijn vrouw is onlangs bij hem weggegaan. 'My wife ist crazy; zoals Fred het aan mij uitlegde. Het is het enige Engelse zinnetje dat hij kent.

5 In het nabijgelegen Murnau is een museum, het is het huis van Gabriele Münter en Vassily Kandinsky. Ik heb het altijd een beetje moeilijk met de sporen die het leven van iemand anders heeft nagelaten, ze zijn persoonlijk en onpersoonlijk tegelijk. Ik kocht er een ansichtkaart met een reproductie van een schilderij van *Das Russenhaus*. Ik kijk er vaak naar. Soms denk ik: dat kleine figuurtje daar in het raam, dat felrode puntje, dat ben ik.

6 Op mijn bureau staat een vergeelde foto. Er staan drie onbekende baadsters op. Ik weet niet veel over deze foto, alleen dat hij iets na 1900 genomen werd aan de Pakra, een riviertje niet ver van het plaatsje waar ik geboren ben en mijn jeugd heb doorgebracht.

Ik realiseer me dat ik deze foto altijd bij me heb, als een kleine fetisj waarvan ik de ware betekenis niet ken. Ik weet alleen dat het matgele oppervlak als met een hypnotische

kracht mijn aandacht trekt. Soms zit ik er lang naar te staren, zonder aan iets te denken. Soms ga ik helemaal op in de weerspiegeling van de drie baadsters in het water en in hun gezichten, die me recht aankijken, ik kijk geconcentreerd naar de foto, alsof ik een geheim wil ontraadselen, een opening wil vinden, een geheime doorgang waardoor ik weg zal glippen naar een andere ruimte, naar een andere tijd. Meestal zet ik de foto tegen de linkerhoek van het raam, waar je een stukje van het meer kunt zien.

7 Een enkele keer drink ik koffie met mevrouw Kira uit Kiev, ze is emeritus hoogleraar literatuurwetenschap. ‘*Ja kamensjtsjitsa*,’ zegt mevrouw Kira. Met die uitspraak, die letterlijk betekent dat ze metselaar is, bedoelt ze dat ze met alle mogelijke soorten stenen en steentjes werkt en daar een hartstochtelijke liefde voor koestert. Ze vertelt me dat ze elke zomer naar de Krim gaat, naar een dorpje waar halfedelstenen op het strand aanspoelen. Mevrouw Kira wandelt urenlang langs het strand en zoekt naar steentjes. Ze is niet alleen, zegt ze, er komen daar ook andere mensen, het zijn allemaal *kamensjtsjiki*. Soms komen ze bij elkaar, stoken een vuurtje, maken borsjtsj en laten elkaar hun ‘kostbaarheden’ zien. Kira doodt haar tijd met het naschilderen van allerlei motieven. Ze heeft een kopie gemaakt van aartsengel Michaël, hoewel ze, naar ze zelf zegt, liever kettingen maakt. Ze vraagt of ik een kapotte halsketting heb, ze zou die kunnen maken, zegt ze, en de kralen opnieuw rijgen. ‘Weet u,’ zegt mevrouw Kira, ‘ik hou van kralen.’ Ze zegt het alsof ze zich verontschuldigt.

8 In Murnau bevindt zich ook het museum van Odön von Horváth. Odön von Horváth werd op 9 november 1901 om 16.45 uur (volgens sommigen om 16.30 uur) in Rijeka geboren. Toen hij ongeveer zestien kilo woog, verhuisde hij uit Rijeka en verbleef afwisselend in Venetië en op de Balkan.

Toen hij een lengte van één meter en twintig centimeter had bereikt, verhuisde hij naar Boedapest en daar woonde hij tot hij één meter en eenentwintig centimeter lang was. Zoals Odön von Horváth zelf zegt, ontwaakte Eros in hem toen zijn lengte één meter en tweeënvijftig centimeter bedroeg. Odön von Horváth's interesse voor kunst, en in het bijzonder voor de literatuur, openbaarde zich bij een lengte van één meter en zeventig centimeter. Toen de Eerste Wereldoorlog begon was Odön von Horváth één meter en zestig centimeter lang, toen de oorlog was afgelopen niet minder dan één meter en tachtig centimeter. Odön von Horváth hield op met groeien toen hij een lengte van één meter en vierentachtig centimeter had bereikt. Von Horváth's biografie, uitgedrukt in centimeters en aardrijkskundige namen, wordt door de foto's in het museum bevestigd.

9 Over de oorlogsmisdadiger generaal Ratko Mladić, die Sarajevo maandenlang vanaf de omliggende heuvels met granaten bestookte, doet het verhaal de ronde dat hij op een keer het huis van een kennis in het vizier nam. Het vervolg van het verhaal is dat de generaal zijn kennis opbelde en hem meedeelde dat hij hem vijf minuten gaf om zijn albums te pakken, want hij stond op het punt, zei hij, zijn huis in de lucht te laten vliegen. Toen de moordzuchtige generaal het over albums had, bedoelde hij de albums met familiefoto's. De generaal, die maandenlang de stad had beschoten, wist heel goed dat het *herinneringen* waren die hij vernietigde. Hij spaarde daarom 'grootmoedig' het leven van zijn kennis en schonk hem het recht op zijn herinneringen. Het naakte bestaan en een paar familiefoto's.

10 'Er zijn twee soorten vluchtelingen: met en zonder foto's', zoals een Bosniër, ook zelf een vluchteling, ooit zei.

11 ‘Wat een vrouw het meest nodig heeft, is lucht,’ zegt mijn vriendin Hannelore terwijl we naar het nabijgelegen klooster Andechs lopen.

‘Wat een vrouw het meest nodig heeft, is een butler,’ antwoord ik haar terwijl ik in de souvenirwinkel van Andechs een goedkope plastic bol met een beschermengel koop.

Hannelore lacht onhoorbaar. Wanneer je de bol even heen en weer schudt, dwarrelt er sneeuw op de beschermengel neer. Hannelores lach ritselt als sneeuw van piepschuim.

12 Voordat ik hierheen kwam, zat ik een paar dagen in een huis aan de Adriatische Zee. Op het kleine strandje waren hier en daar wat toeristen. Je kon ze vanaf het terras zien en horen. Op een dag werd mijn aandacht getrokken door de opvallend luide lach van een vrouw. In zee zag ik drie bejaarde baadsters. Ze zwommen vlak bij het strand, met blote borsten, in een klein kringetje, alsof ze aan een rond tafeltje koffie zaten te drinken. Het waren vrouwen uit Bosnië (dat kon ik aan hun accent horen), waarschijnlijk vluchtelingen – en verpleegsters. Hoe ik dat wist? Ze haalden oude schoolherinneringen op en praatten over een vierde vrouw, die op het eindexamen de woorden ‘anamnese’ en ‘amnesie’ door elkaar had gehaald. Het woord ‘amnesie’ en het hele verhaal over het examen werden een paar maal herhaald en dat leidde iedere keer opnieuw tot een onbedaarlijk gelach. Intussen maakten ze alle drie maaiende bewegingen met hun handen, alsof ze onzichtbare kruimels van een niet-bestaande tafel veegden. Ineens begon het hard te regenen, het was een van die korte, onverwachte zomerse buien. De baadsters bleven in het water. Vanaf het terras keek ik naar de dikke, glinsterende regendruppels en de drie vrouwen: het lachen werd steeds luider, met steeds kortere onderbrekingen, ze konden bijna niet meer van het lachen. Tussen het geschater door kon ik het gillend uitgesproken woord ‘vallen’ horen, dat ze voortdurend herhaalden en waarbij ze waar-

schijnlijk aan de regen dachten... Ze spreidden hun armen en kletsten met hun handen op het water, hun stemmen leken nu op het gekrijs van vogels, het was alsof ze een wedstrijd hielden wie het hoogst en het hardst kon gillen, en ook de regen leek gek te zijn geworden en werd steeds harder en steeds warmer. Tussen het terras en de zee kwam een nevelachtige, zilte sluier te hangen. Deze sluier dempte ineens alle geluiden en in een schitterende, plechtige stilte was het majestueus wieken van drie paar vleugels te zien.

Iets binnenin me zei 'klik', en zonder te weten waarom legde ik dat tafereel vast.

13 'Wat een vrouw het meest nodig heeft is water,' zegt Hannelore als we na het zwemmen uitrusten in de luxueuze entourage van de in Jugendstil gebouwde Müllerchers Volksband.

14 Mijn kennis S. heeft het vanaf het begin niet makkelijk gehad. Toch zag ze kans haar verpleegstersopleiding af te maken en een baan te vinden in een regionaal tehuis voor geestelijk gehandicapte kinderen. 'Dat kan nooit goed aflopen. Ik zuig andermans ongeluk in me op als een blad vloeipapier,' zei ze. In het tehuis vond ze haar kleine, persoonlijke geluk, het was een verpleegkundige, veel jonger dan zichzelf, een merkwaardig kleine man (toen ik aan hem werd voorgesteld kon ik mijn ogen niet van zijn kleine lakschoentjes afhouden), zelfs van zijn achternaam werd een verkleinwoord gemaakt. Ze raakte op rijpere leeftijd zwanger en ze besloot, ook al was ze niet gezond en leed haar man aan suikerziekte, de zwangerschap (een tweeling!) door te zetten. Ze hield vol tot aan de bevalling, maar op de dag voordat ze geboren zouden worden gingen beide kinderen dood. Mijn kennis leek als een stuk nat vloeipapier uiteen te vallen. Ze verbleef enige tijd in een psychiatrische kliniek, herstelde en verhuisde met haar kleine echtgenoot naar een kleinere plaats. Op een dag kwam ze onverwacht bij me langs. Alles was 'normaal', we

praatten wat, over haar werk, over haar man, over ditjes en datjes, en toen haalde ze uit haar tasje een plastic zakje tevoorschijn en stalde haar 'kostbaarheden' voor me uit. Het waren een paar glimmende, onbeduidende dingetjes, zo onbeduidend dat ik me niet eens meer herinner wat het was. Ze schoof haar prulletjes een tijdlang voor me heen en weer. Daarna viel haar oog op een miniatuurdroogboeketje dat op een plankje stond, ze zei dat ze het *heel mooi* vond, dat het *prachtig, ja werkelijk prachtig* was en smeekte me haar dat boeketje te geven. Ze graaide als een ekster haar spulletjes bij elkaar, propte ook het boeketje in haar tasje en vertrok met haar schamele buit.

¹⁵ Terwijl ik met mevrouw Kira koffie zit te drinken, kom ik het een en ander te weten over de andere bewoners van de villa. 'Weet u, in zekere zin lijken we allemaal op elkaar, we zijn allemaal naar iets op zoek, iets aan het verzamelen... alsof we iets hebben verloren...' zegt ze tegen me.

¹⁶ Een balling denkt dat zijn toestand vooral een permanente, bijzondere gevoeligheid voor geluiden is; soms heeft hij de indruk dat ballingschap niets anders is dan een zoeken naar, en een zich herinneren van geluiden.

In München, waar ik heen was gegaan om Igor te ontmoeten, bleef ik vlak bij de Marienplatz ineens staan, mijn aandacht werd getrokken door muziek. Een wat oudere zigeuner speelde op zijn viool Hongaarse zigeunerliederen. Terwijl ik voorbijliep ving hij mijn blik op, hij lachte onderdanig en brutaal tegelijk en herkende me als een van 'zijn eigen mensen'. Ik bleef even ademloos staan, toen sloeg ik mijn ogen neer en liep haastig door, maar nog geen seconde later realiseerde ik me dat ik de verkeerde kant op liep. Twee passen verder zag ik een telefooncel. Ik was gered, dacht ik en ging in de rij staan, ik deed – wat kon ik anders? – alsof ik moest opbellen.

Voor mij stond een jongeman. In een zwart, nauwsluitend leren jasje, een strakke spijkerbroek, laarzen met hoge hakken, en zijn gezicht had iets onzekers en brutaals tegelijk, alsof het ene met het andere om de voorrang streed. Ik wist meteen dat hij een van 'mijn eigen mensen' was, een 'landgenoot'. De manier waarop hij lang en vasthoudend het nummer draaide, zonder naar links of naar rechts te kijken, als een ober in een slecht restaurant, vervulde me met een mengeling van woede en medelijden. Toen werd er blijkbaar opgenomen. Hij bleek inderdaad een landgenoot te zijn. De manier waarop 'mijn mensen' met elkaar praten, lang en over niets, alsof ze elkaar met hun woorden liefkozen, strelen, op de schouders kloppen en vriendelijk proberen te stemmen, die manier van praten vervulde me opnieuw met een plotseling opkomende mengeling van woede en medelijden. De viool bleef klaaglijk spelen, de jongeman belde met een zekere Milica en ik maakte in mijn gedachten een geluidsmontage waarin de trieste vioolklanken en het gebabbel van de jongeman vloeiend in elkaar overgingen. De violist keek met zijn zwarte ogen voortdurend mijn kant op. Op een gegeven moment wilde ik uit de rij stappen, maar ik deed het niet, want dan zou ik mezelf verraden, dacht ik. Daarom draaide ik – toen de jongeman klaar was met zijn gesprek en met zijn hand zijn haren gladstreek (een gebaar dat mij, hoe voorspelbaar ook, opnieuw met gemengde gevoelens vervulde) – het nummer van Hannelore. Zij was de enige die ik kon bellen. Ik verzon vlug een praktische vraag waarop ze meteen antwoord kon geven.

Ik kwam te laat op mijn afspraak met Igor. We gingen naar een Chinees restaurant en terwijl we daar geanimeerd met elkaar praatten en wachtten tot het eten zou komen, realiseerde ik me dat ik de hele tijd wat afwezig op mijn stoel zat te draaien en voortdurend om me heen keek, het was alsof ik, als een bril op een koude winterdag, was beslagen met de ragfijne nevel van mijn eigen adem. Op een gegeven moment werd ik

me bewust van de achtergrondgeluiden, die ik aanvankelijk niet had geregistreerd. Ik hoorde lichte muziek, uit China of misschien Korea, in ieder geval uit dat deel van de wereld. Ik hoorde een zacht en nasaal, wat zoetig, elegisch gezang, misschien was het een liefdeslied, het had ook uit mijn land kunnen komen of uit dat van Igor, Rusland, het maakte niet veel uit. Op dat moment barstte buiten een warme stortbui los, het water stroomde achter Igors rug langs het raam omlaag. Ten slotte gaf ik me gewonnen en reageerde exact zoals het moest, in een oude, diepgewortelde voorwaardelijke reflex waarvan ik me tot op dat moment niet bewust was, kortom, ik begon, als de beroemde hond van Pavlov bij het horen van het belletje, bijna te kwijlen als reactie op dat overal aanwezige, klaaglijke, zoetige geluid dat altijd hetzelfde was, waar het ook vandaan kwam... Ik werd onrustig vanbinnen, ik bromde en mompelde in mezelf, met een haast lichamelijke voldoening, bijna blij dat ik me in de macht van dat geluid bevond. Ik voelde mezelf helemaal week worden en barstte uit in een warme, onzichtbare stortvloed van tranen...

‘Wat is dat toch, Igor?’ vroeg ik, als om me te verontschuldigen.

‘Uw blik schittert als de knopen van uw blouse,’ zei mijn vriend, een Russische Jood uit Tsjernowtsy, ook zelf een balling.

Ik staarde stompzinnig naar mijn knopen. Die hadden een doffe, plastic-gouden kleur.

17 Lang geleden schreef iemand die tijdelijk als migrant in het buitenland verbleef: ‘Ik heb niet de behoefte geestig te zijn. Ik heb niet de behoefte een verhaal te construeren. Ik zal schrijven over dingen en gedachten. En citaten verzamelen: Die migrant heette Viktor Sjklovski.

18 ‘Ich bin müde,’ zeg ik tegen Fred. Zijn bleke, droevige gezicht ontspant zich tot een glimlach. ‘Ich bin müde’ is de

enige Duitse zin die ik tot nog toe ken. Op dit moment wil ik ook niets anders leren. Meer leren betekent: jezelf openstellen. Maar ik wil nog lange tijd gesloten blijven.

In de stilte van mijn kamer, uitkijkend op het romantische decor achter mijn ramen, stal ik alle dingetjes uit die ik – ik weet niet waarom – heb meegenomen of hier heb gevonden, alles even toevallig en zinloos. Voor me ligt een glanzend veertje dat ik tijdens een wandeling in het park heb opgeraapt, in mijn hoofd klinkt een zinnetje dat ik iemand hoorde zeggen, voor mij zie ik een oude, vergeelde foto en een klein, rood figuurtje op een goedkope ansichtkaart, ik zie vaag de lijn voor me van een gebaar dat iemand maakte, maar ik weet niet wat het betekent, en ook niet voor wie het is bedoeld, voor me glimt het plastic van de bol met de beschermengel... Wanneer ik die heen en weer schud, dwarrelt er sneeuw op de engel neer... Ik kan de zin van dat alles niet begrijpen, ik ben verstrooid, ik ben een vermoeid menselijk individu, een kamensjtsjitsa, het toeval heeft me, dat is duidelijk, op een andere, veiliger kust doen aanspoelen.

19 'Wat een vrouw het meest nodig heeft, is lucht en water,' zegt Hannelore belerend terwijl we in een cafeetje zitten en het schuim van ons bier blazen.

20 Wie als balling in het buitenland verblijft, heeft het gevoel dat zijn bestaan de structuur heeft van een droom. Ineens verschijnen er, net als in een droom, gezichten van mensen die hij was vergeten of die hij misschien nooit heeft ontmoet, of landschappen die hij absoluut voor de eerste maal ziet, maar waarvan hij het gevoel heeft dat hij ze ergens van kent. Een droom is een magnetisch veld dat beelden uit het verleden, het heden en de toekomst aantrekt. Ineens wordt de balling, ook wanneer hij wakker is, geconfronteerd met gezichten, gebeurtenissen en beelden die door het magnetisch veld van zijn dromen worden aangetrokken; hij heeft plotseling

de indruk dat zijn biografie allang voordat ze werkelijkheid werd, is geschreven, en dat zijn ballingschap daarom niet het gevolg is van externe omstandigheden of van een keuze die hij zelf op een gegeven moment heeft gemaakt, maar vooraf bepaald werd door een verward stelsel van coördinaten dat het lot al lang geleden voor hem heeft getekend. Eenmaal gegrepen door deze aangename gedachte begint de balling overal verwarde tekens, kruis- en knooppunten te zien en te ontwarren, en ineens heeft hij het gevoel dat hij in alles om zich heen een geheime ordening en een gesloten, logisch systeem van symbolen kan waarnemen.

21 *'Nanizyvaf; ja ljoebloje nanizyvaf.'* 'Rijgen, ik hou van rijgen,' zegt mevrouw Kira alsof ze zich verontschuldigt, en ze begint te glimlachen, de zwakke glimlach van een herstellende.

22 In een atelier met glazen wanden achter in ons park is het Roemeense echtpaar bezig met de voorbereidingen voor een expositie. De jonge vrouw is met een bijltje stukken hout aan het bewerken, die ze de dagen daarvoor in het park heeft verzameld. Haar man prikt intussen op een groot, wit bord dunne, haast doorzichtige stukjes papier. Op elk daarvan is met waterverf in pasteltinten een vogelkopje geschilderd. De vrouw slaat met het bijltje ritmisch op het hout. De papiertjes zijn eerst roerloos, dan brengt een onzichtbare stroming ze langzaam in beweging. De vogelkopjes trillen alsof ze zullen gaan vallen.

II

HET HUISMUSEUM

DE POËTICA VAN HET ALBUM

We leven in een nostalgische tijd, en foto's kunnen onze nostalgie actief stimuleren. Fotografie is een elegische kunst, een kunst die verbonden is met de avondschemering. De meeste gefotografeerde dingen zijn, juist doordat ze zijn gefotografeerd, heel even door een zeker pathos aangeraakt. Een lelijk of grotesk onderwerp kan ontroerend zijn doordat de aandacht van de fotograaf het een eigen waardigheid heeft verleend. Een mooi onderwerp kan het voorwerp van droevige gevoelens worden doordat het oud of vervallen is, of niet meer bestaat. Alle foto's zijn een memento mori. Een foto nemen betekent: deelnemen aan de sterfelijkheid, kwetsbaarheid of veranderlijkheid van iemand (of iets) anders. Door dit moment uit zijn context los te snijden en roerloos vast te leggen, getuigen alle foto's van het onverbiddeijk verstrijken van de tijd.

Susan Sontag, *Over fotografie*

‘Wat doen Slavica en Branko hier?’ vraagt ze verbaasd, ze pakt het album uit mijn handen en kijkt aandachtig naar de foto van een jong, glimlachend stel.

‘Wie zijn Slavica en Branko?’

‘Jij kent ze niet... Je was nog klein...’ Ze zwaait met haar arm. ‘Maar ik zou zélf toch moeten weten waarom ik ze in dat album heb gedaan...’ mompelt ze met nadruk op het woordje ‘zelf’ en ze bestudeert aandachtig de foto, als een zeldzaam plantje in een herbarium.

Ineens – met een snelle beweging van haar hand, alsof ze een pleister lostrekt – maakt ze het plastic hoesje los, haalt de foto eruit en scheurt hem in stukjes. Het droge geluid van deze papieren strafvoltrekking verscheurt de lucht.

‘Zo,’ zegt ze. ‘Ze waren toch allang dood,’ voegt ze er berustend, als ter nagedachtenis, aan toe en geeft me het album terug.

Het begin van het verhaal ligt verborgen in een varkensleren damestasje dat mijn moeder, naast een koffer met enkele bescheiden bezittingen, in dat lang vervlogen jaar 1946 meenam. Bij de eerste gelegenheid die zich na de oorlog voordeed, kocht ze een nieuw damestasje, en het oude verhuisde naar een hoekje van de kast en vanaf dat moment diende het als een bergplaats voor herinneringen.

Later verschenen er nieuwe tasjes, maar dat allereerste tasje behield zijn plekje in de hoek van de kast. Er zouden later ook nieuwe meubels verschijnen: nieuwe kasten, commodes en dressoirs, er zouden ook nog betere koffers en koffertjes komen, maar die bruine varkensleren tas zou een vaste plek in de hoek van die kast innemen en als bewaarplaats voor onze herinneringen blijven dienen.

In mijn armoedige naoorlogse jeugd, toen we nog bijna niets hadden, was de varkensleren tas voorbestemd om te dienen als substituut voor een niet-aanwezige kelder of zolder, voor een poppenhuis of voor speelgoed. In vervoering zou ik de bescheiden inhoud ervan uit- en inpakken en me voelen als ingewijd in een Geheim. Ik kon niet weten dat ik dat ook was. Ingewijd in het simpele geheim van het leven.